

Bozsó Renáta

SZTE Juhász Gyula Pedagógusképző Kar

ORCID:0000-0002-6116-1778

Patkósné Hanesz Andrea

SZTE Juhász Gyula Pedagógusképző Kar

ORCID:0000-0002-1732-3485

Unalom? Nyugalom? Izgalom?

Szegedi gimnazisták olvasási szokásai és azok változásai egy évtized alatt

Absztrakt

Az olvasási szokások mennyiségi, minőségi szempontból, de eszközhasználat tekintetében is folyamatos átalakulásban vannak. Az utóbbi bő egy évtizedben különösen sok változás történt, melyek nem hagyták érintetlenül ezt a területet sem, miközben a stratégiai cél változatlanul az olvasóvá nevelés maradt.

Az SZTE JGYPK Felnőttképzési Intézet Könyvtár- és Múzeumpedagógiai Szakcsoportja 2011-ben egy trendkutatás első állomásának szánta a szegedi felső tagozatos és középiskolás tanulók körében végzett olvasáskutatást. Ennek kérdőívét aktualizálva, online felületre átültetve 2022-ben megismételtük méréseinket. Ebből most a szegedi gimnáziumok tanulóira vonatkozó megállapításainkat foglaljuk össze. A 2011-ben vizsgált középiskolások – a népszerű generációelméleti besorolást alapul véve – az Y generáció utolsó képviselői voltak, míg a most megkérdezett fiatalok a Z generációhoz tartoznak. Hipotéziseink szerint azonban nem önmagában a generációváltás, hanem az időközben végbement technológiai fejlődés, a karanténnal és online oktatással telt időszak is lenyomatot hagyott a korosztály szabadidős, könyvtárhasználati és olvasási szokásain, preferenciáin.

Kutatási célunk feltárni, hogy hogyan töltik szabadidejüket a fiatalok, mennyi időt fordítanak az online jelenlétre, mit, mikor és milyen eszközökön olvasnak, járnak-e könyvtárba és hogyan vélekednek ezen intézménytípus szerepéről, s mindezt igyekszünk a 2011-es kutatás eredményeivel összevetésben vizsgálni.

Kulcsszavak: olvasási szokások, könyvtár, Z generáció, információs műveltség

Abstract

Boredom? Calm? Excitement?

Reading habits of Szeged high school students and their changes over a decade. Reading habits are constantly changing in terms of quantity, quality and in terms of the use of tools. In the last decade or so, there have been many changes that have not left this area untouched, while the strategic goal has remained the same: to educate people to become readers.

In 2011, as the library science group of the Institute of Cultural Studies of the University of Szeged, we conducted a reading survey among upper secondary and secondary school students in Szeged as the first step in a trend study. The questionnaire was updated and transferred to an online platform, and our measurements were repeated in 2022. From this, we would now like to summarise our findings for Szeged secondary school students. The secondary school students surveyed in 2011 – based on popular generational theory – were the last representatives of the Generation Y, while the young people we are now interviewing belong to Generation Z.

However, we hypothesise that it is not the generational change per se, but rather the technological development and the period of quarantine and online education that have left their mark on the leisure, library and reading habits and preferences of this age group.

Our research aims to explore how young people spend their free time, how much time they spend online, what they read, when and on what devices, whether they go to the library and how they perceive the role of this type of institution, and to compare this with the results of the 2011 survey.

Keywords: reading habits, library, generation Z, information literacy

Bevezetés

2011-ben kutatást végeztünk, amely a szegedi fiatalok olvasási szokásaira irányult. A Szegedi Tudományegyetem Juhász Gyula Pedagógusképző Kar Felnőttképzési Intézete, illetve az azon belül működő Könyvtár- és Múzeumpedagógiai Szakcsoport a közoktatásban dolgozó könyvtáros-tanárokkal bevonásával készítette elő és végezte el az adatfelvételt. A kutatás során összesen 712 fő 10-18 éves diákot sikerült megkérdezni és a tőlük kapott válaszok alapján képet kialakítani az akkori felső tagozatos és középiskolás tanulók olvasással kapcsolatos attitűdjeiről, szokásairól. Látva, hogy az olvasás a digitális forradalom következtében milyen gyors és jelentős változáson megy keresztül, az adatfelvételt már akkor is egy trendkutatás első állomásának szántuk (Bozsó et al. 2011).

2022-ben nyílt arra újra lehetőség, hogy egy hasonló mintán újabb felmérést készítsünk. Ezt egyfelől a már több mint egy évtizedes távlat, másfelől az időközben zajlott Covid19 világjárvány is indokolta. Az eltelt évtized alatt (2017 februárja és 2020 januárja között) országos projekt is zajlott a könyvtári rendszer továbbfejlesztése céljából. A *Múzeumi és könyvtári fejlesztések mindenkinek* projekten belül az „Az én könyvtáram” program 4 fő irányt határozott meg: 1. az olvasásfejlesztés támogatása, 2. a digitális írástudás közvetítése, 3. a könyvtárhasználat és információkeresés fejlesztése, 4. a szövegértés támogatása (Farkas 2020). Az ennek keretében – 3-17 évesek és 18 éven felüliek körében – elvégzett országos, reprezentatív felmérés számunkra is sok tanulsággal és inspirációval járt.

A szakemberek véleménye, az érzékelt változások és az intézményi lehetőségek figyelembevételével a korábbi nyomtatott kérdőívet online mérőeszköz váltotta fel és az SZTE JGYPK Művelődéstudományi Tanszékéhez kötődő KAPOCS Kutatócsoport¹ a korábbi kérdéseket is részben újragondolta, aktualizálta könyvtáros szakemberek bevonásával.

Jelen tanulmányunkban a szegedi gimnazista (14–18 éves) diákokra vonatkozó eredményeink közül emelünk ki néhányat, néhol összehasonlítva a korábbi adatfelvétel² eredményeivel, más-
hol pedig az ugyanezen kutatásban megkérdezett felső tagozatosoktól³ kapott válaszokkal.

A kutatásról

A felmérés alapját az azonos céllal készült 2011-es kutatásunk kérdőíve képezte. Ezt azonban több ponton kellett frissíteni, kiegészíteni úgy, hogy a kérdések többsége változatlan formában szerepeljen az összehasonlíthatóság érdekében. A mérőeszköz aktualizálásához a könyvtáros-tanár szakemberek véleményén túl felhasználtuk időközben több, különböző mintán végzett magyarországi kutatás dokumentációját, másrészt nemzetközi felmérések eredményeit is. Szakmai, módszertani szempontból többek között Dobosné Brezovszky (2017), Gombos, Csima (2019); Gombos et al. (2015); Gombos et al. (2019); Schultz-Jones, Oberg (IFLA 2016); Péterfi (2012); Redenczki (2022); Tóth (2018); Tóth M. (2020a, 2020b) segítettek munkánkat. Az immár online kérdőívek esetében most is ügyeltünk arra, hogy 35 perc alatt kitölthető le-

¹ Kultúra-Könyvtár-Közösség Andragógia, Pedagógia, Oktatás Kutatócsoport <http://www.szak-int.jgypk.u-szeged.hu/mtt/kutatas-kapocs.html> Utolsó letöltés: 2023. 09. 28.

² 256 fős gimnáziumi minta 2011-ből

³ 421 fős felső tagozatos minta 2022-ben

gyen, hiszen a fiatalok tanítási óra keretében kaptak lehetőséget a válaszadásra olyan intézményekben, ahol ehhez az iskolavezetés hozzájárult. Jellemzően olyan kérdésekkel fordultunk alanyainkhoz, melyek során szabadidős tevékenységeikkel, azon belül is kiemelten az olvasással, valamint az internet- és könyvtárhasználattal kapcsolatban kellett válaszaikat és véleményüket megjelölni, illetve megfogalmazni.

A minta

A vizsgált évben (2022) a közoktatás szegedi középfokú intézményei közül csak gimnáziumokban sikerült lehetőséget kapnunk a megkérdezés lefolytatására, így a 449 válaszadó innen került ki. Ezzel természetesen együtt jár az, hogy eredményeinket nem tudjuk általánosítani a szegedi 14–18 éves korosztályra, hiszen az említett oktatási intézményekre az a jellemző, hogy ott nagyobb arányban tanulnak magasabb iskolai végzettségű szülők gyermekei, s maguk a diákok is többnyire értelmiségi pályára készülnek. Eredményeink alábbi közlésekor tehát érdemes mindig szem előtt tartani azt, hogy a kapott mutatók egy része más lett volna, ha sikerül nagyobb és heterogénebb mintát méríteni a szegedi fiatalok sokaságából.

A válaszadó diákok összetétele 63% – 37% volt a lányok javára, ami nem okozott különösebb meglepetést, hiszen a lányok jellemzően nagyobb arányban tanulnak tovább gimnáziumban az általános iskola után. Minden évfolyamtól sikerült értékelhető mintát gyűjteni (a megkérdezettek 20%-a 9., 34%-a 10., 26%-a 11. és 19%-a 12. osztályos volt). Az alanyok kétharmadának (67%) édesanyja diplomás, és az édesapák/nevelőapák esetében is 57% a felsőfokú végzettségűek aránya.

Szabadidős tevékenységek

Az egyik első kérdés során tevékenységeket soroltunk fel, melyek esetében 5 fokú skálán kellett megjelölni, hogy az illető mennyire szívesen végzi azt szabadidejében. A 22 cselekvés közül 5 kapcsolódott közvetlenül az olvasáshoz, hiszen rákérdeztünk a szépirodalom, az ismeretközlő irodalom, az újságok, képregények és mangák olvasásán túl a könyvtárlátogatásra is. A vizsgált gimnáziumok diákjainál a legmagasabb skálaértéket ezek közül a szépirodalom olvasása érte el a maga 3,18-as értékével, és végzett a tevékenységek kedveltségi rangsorában a 13. helyen. Ez a korábbi 11. helyhez képest egy kis visszaesés, azonban a korábbi 3,66-os érték mutatja, hogy nem csak relatív, de abszolút visszaesés is történt. A többi olvasás-jellegű tevékenység annyit esett vissza, hogy a fiatal gimnazisták már házimunkát is szívesebben végeznek ezeknél. A legnagyobb népszerűség-csökkenést az újságolvasás könyvelhette el, hiszen 11 évvel korábban a 10. legnépszerűbb tevékenység volt a maga 3,82-es értékével, míg 2022-re az utolsó helyre esett vissza (2,17-tel). Az egyetlen javulást a képregények, mangák olvasása tudta felmutatni, hiszen ez javított az abszolút és relatív mutatóin is egy kicsit.

Már e felvezetőnek szánt kérdésre adott válaszokból is látszott, hogy az olvasás veszített a népszerűségéből a gimnazista közegben (is). Az internetezés mint tevékenység nem volt pontosan definiálva a kérdőív e kérdésében, így a táblázatban közölt erre vonatkozó eredmények önmagukban félrevezetőek lehetnek. Az internethasználatra vonatkozóan ugyanis külön kérdéseket is feltettünk, amelyekből egyértelműen igazolódik, hogy annak a fiatalok életében elfoglalt helye gyökeresen megváltozott az évtized alatt. Nyomon követhető az e-generáció formálódása, hiszen míg 2011-ben a megkérdezett gimnazisták több mint fele még nem internetezett napi rendszerességgel, addig 2022-ben nem volt olyan válaszadó, aki nem használja minden nap a netet és csak 30%-uk esetében nem éri ez el átlagosan a napi 4 órás időtartamot. Később vizsgatérünk arra is, hogy mennyire használják ezt olvasásra (is).

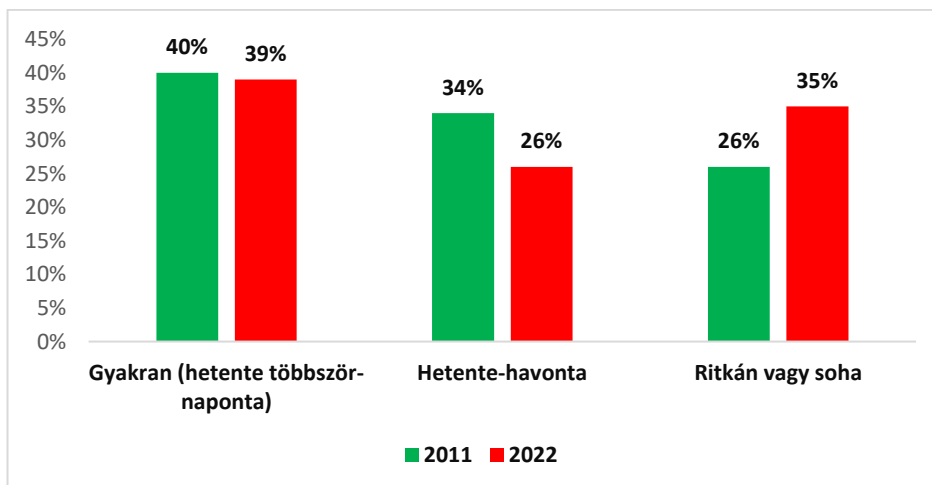
2011		2022	
Zenehallgatás	4,72	Zenehallgatás	4,8
Együttlét barátokkal	4,67	Együttlét barátokkal	4,66
Internetezés	4,41	Filmek, sorozatok	4,43
Együttjárás fiúval/lánnyal	4,37	Sportolás, kirándulás	4,12
Sportolás	4,18	Mozilátogatás	4,04
Mozi	4,06	Együttjárás fiúval/lánnyal	3,99
DVD nézés	3,96	Házibuli, szülinap	3,95
Kirándulás	3,7	Háziállat gondozása	3,88
Házibuli	3,62	Hobbi	3,85
Újságolvasás	3,55	Koncertlátogatás	3,75
Szépirodalom olvasása	3,53	Színházlátogatás	3,48
Koncertlátogatás	3,52	Szépirodalom olvasása	3,18
Színházlátogatás	3,3	Számítógépes játék	3,16
Tévészés	3,09	Tévéműsorok nézése	3,09
Rádiózás	3,08	Múzeum, kiállítás	3,02
Ismeretközlő irodalom olvasása	2,79	Könyvtárlátogatás	2,85
Számítógépes játék	2,55	Házimunka	2,75
Házimunka	2,45	Internetezés	2,58
Modellezés, barkácsolás	1,91	Ismeretközlő, szakirodalom olvasása	2,58
Képregények/mangák olvasása	1,81	Képregények/mangák olvasása	2,42
		Rádiózás	2,32
		Újságolvasás	2,17

1. táblázat: Szabadidős tevékenységek kedveltségi rangsora 5 fokú skálán jelölt átlagértékek alapján (2011-es és 2022-es szegedi olvasáskutatás eredményeit összehasonlítva)

Az olvasás

Központi témánk az olvasás volt, ehhez fűződő viszonyukat felderítendő egy asszociációs kérdés formájában arra kerestük a választ, hogy mi jut eszükbe először az 'olvasás' szó hallatán. Az erre adott válaszok közül – a legtöbb említés alapján – első helyen a *könyv*, második helyen a *nyugalom*, harmadik helyen a *kikapcsolódás* szerepel, míg a 4. helyet a *kötelező irodalom*, az 5-et a *fantázia*, míg a 6-at a *szabadidő, idő* kifejezések foglalják el. Műfaji szempontból az *irodalom*, azon belül a *regény* fordult elő a legtöbbször a gimnáziumi tanulók asszociációi között.

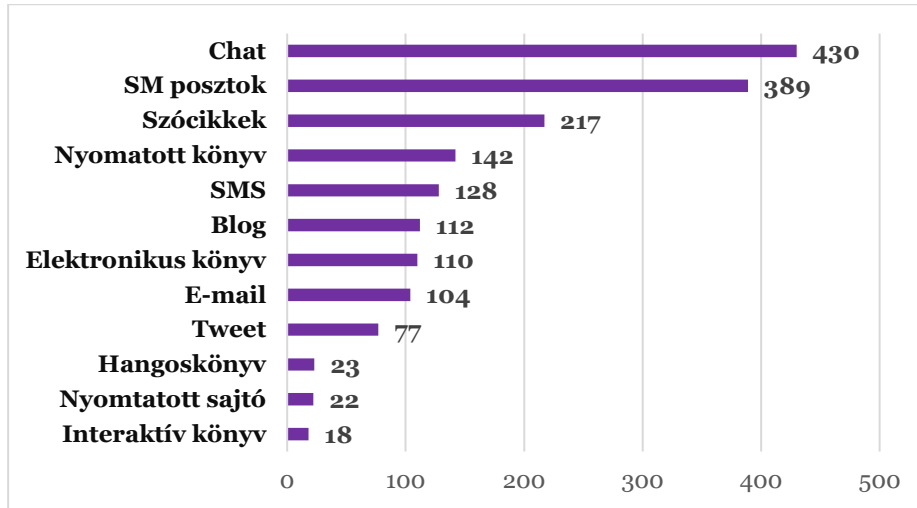
Tovább vizsgálva a témát rákérdeztünk arra, hogy könyvet, újságot, képregényt/mangát és internetes tartalmakat milyen gyakorisággal olvasnak. Az alábbi ábra szemlélteti, hogy mutatkozik némi visszaesés a 11 évvel korábban mért szabadidős könyvolvasási eredményekhez képest.

1. diagram: Szabadidejükben könyvet olvasók aránya a két vizsgálati évben.

Bár látszik, hogy a gimnazistáknak már több mint harmada nem olvas (vagy csak ritkán) könyvet a szabadidejében, de ezek a mutatók még nem annyira elszomorítóak, mint amit a 10-14 éves korosztály körében mértünk ezzel egyidőben, hisz abban a korcsoportban a nem olvasók aránya már elérni látszik az 50%-ot, míg a gyakran olvasóknak csak 30%-a tekinthető a vizsgált felső tagozatosoknak. A gimnáziumban tanuló fiatalok közül szinte ugyanannyian olvasnak

szabadidejükben naponta vagy hetente többször újságot (12%) mint képregényt vagy mangát (11%) és jelentősen megnőtt az internetes oldalakat gyakran olvasók aránya 72%-ra. Felmerül a kérdés, hogy akkor pontosan melyek azok a szöveges formák és tartalmak, melyek tanulmányozására legalább napi rendszerességgel időt fordítanak a fiatalok. A kérdésre a választ az alábbi 2. diagram adja meg.

2. diagram: Legalább heti rendszerességgel olvasott szövegtípusok a szegedi gimnazisták körében 2022-ben

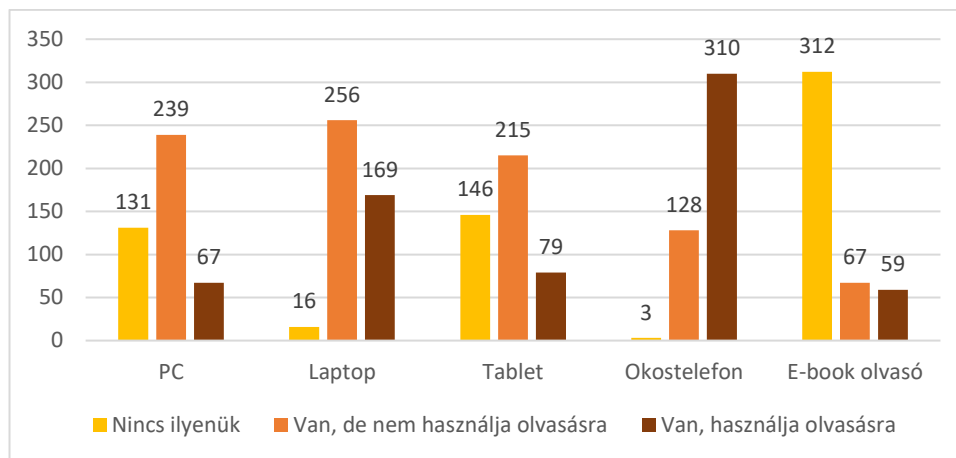
Az e-generáció formálódására már utaltunk. Ennek az olvasás terén kitapintható leképeződése olvasható ki a diagramból, hiszen látható, hogy a 448 válaszadó döntő többsége olvas chat-típusú rövid szövegeket, 87%-uk pedig social media posztokat. Ha ezekhez hozzáadjuk a többi online olvasható szövegtípust, azt kapjuk, hogy a megkérdezettek 1457 esetben jelölték meg digitális eszközökön olvasható, általában rövidebb szöveges tartalmakat napi olvasásuk tárgyaként. Ehhez jön még az a 110 diák, akik elektronikus formában, de könyvet is olvasnak, miközben a megkérdezettek alig harmada vesz nyomtatott könyvet a kezébe (amely jelen esetben kötelező olvasmány is lehet). Viszonylag keveseknél napi rutin a nyomtatott sajtó olvasása és közel ennyien használják ki a hangoskönyv nyújtotta előnyöket vagy tanulmányoznak interaktív könyveket is. Ehhez nagyon hasonló arányokat találtunk már a vizsgált felső tagozatos diákok körében is, tehát a rövid elektronikus szövegtípusok már akkor tömegeket „vonnak el” a tartalmasabb, hosszabb szövegek olvasásától.

Az eszközökkel való ellátottságra (3. diagram) is kíváncsiak voltunk, de nem leltárt kértünk, hanem azt mértük fel, hogy használják-e olvasásra a személyi számítógépet, laptopot, tabletet, telefont és/vagy az e-book olvasót. A várakozásnak megfelelően a legtöbb fiatal okostelefonnal rendelkezik és e-book olvasó viszonylag kevesek háztartásában található.

Asztali számítógéppel és tablettel a diákok kb. harmada nem találkozik otthon, és csak 15-20%-uk olvas ilyen eszközökön. Okostelefonja négy válaszadónak nincs, a tanulók nagyrésze pedig azt jelölte, hogy olvasására is használja. Más kérdésekre adott válaszokból következtethető, hogy ennél a kérdésnél nem mindenki egyformán értelmezte, hogy mit ért olvasás alatt, hiszen ha mást nem is, de rövid szöveges üzeneteket mindenki olvas saját készülékén.

Az olvasás szó gyakran idézi fel a tanulóknál a kötelező olvasmányokat. Kíváncsiak voltunk arra, hogyan vélekednek erről a megkérdezettek. Már 2011-ben is jelentős volt azok tábora, akik elavultnak tartották ezeket a könyveket. Akkor a megkérdezettek fele nyilatkozott így, míg a legutóbbi mérésünk alkalmával már 75%-ra nőtt az elégedetlenek aránya a gimnazisták között. (Felső tagozatban még nem ilyen kritikusak a diákok, ott 44% vállalta fel, hogy nem nyerték el a tetszését a kiadott olvasmányok). A legtöbben szívesen lecserélnék azokat más, kortárs, modern olvasmányokra, többen krimivel, sci-fivel gazdagítanák a listát, de sokan nyilatkoztak úgy, hogy izgalmasabb, érthetőbb, kevesebb, illetve rövidebb szövegekkel elégedettebbek lennének. Szívesen vennék, ha meghallgatnák véleményüket és javaslatokkal is éltek a frissítésre vonatkozóan. Érthető okokból legszívesebben kedvenc olvasmányaikat látnák viszont a listán,

mint például kiemelten: J. K. Rowling *Harry Potter*ét, Leiner Laura könyveit, kiemelten *A Szent Johanna gimi* ifjúsági naplóregény-sorozatát; továbbá megtaláljuk az ajánlások között George Orwell *1984* és *Állatfarm*, valamint J. R. R. Tolkien *A Gyűrűk Ura* alkotásait is.

3. diagram: Milyen eszköz található otthon?

De mégis mikor olvasnak azok, akik ezt megteszik?

Hol?/Mikor?	Gyakran	Néha	Soha	Össz. (N=446)
Otthon, hétköznap napközben	21%	40%	39%	100%
Otthon, hétköznap esténként	41%	36%	23%	100%
Otthon, hétvégén	49%	35%	16%	100%
Könyvtárban	5%	18%	77%	100%
Utazás közben	34%	37%	29%	100%
Szünidőben	49%	31%	20%	100%
Várakozáskor	22%	32%	46%	100%

2. táblázat: Milyen gyakran olvasnak könyvet az gimnáziumi tanulók? (2022)

A tanításmentes napokon kerülnek elő könyvek a legnagyobb valószínűséggel, esetleg hétköznap esténként vagy – feltehetően hosszabb – utazás során. A fiatalok szinte soha nem olvasnak könyvtárban, de nem jellemző az sem, hogy várakozás közben könyvet lapozzanak. Hasonlót tapasztaltunk a felső tagozatosok könyvolvasási szokásaival kapcsolatban is.

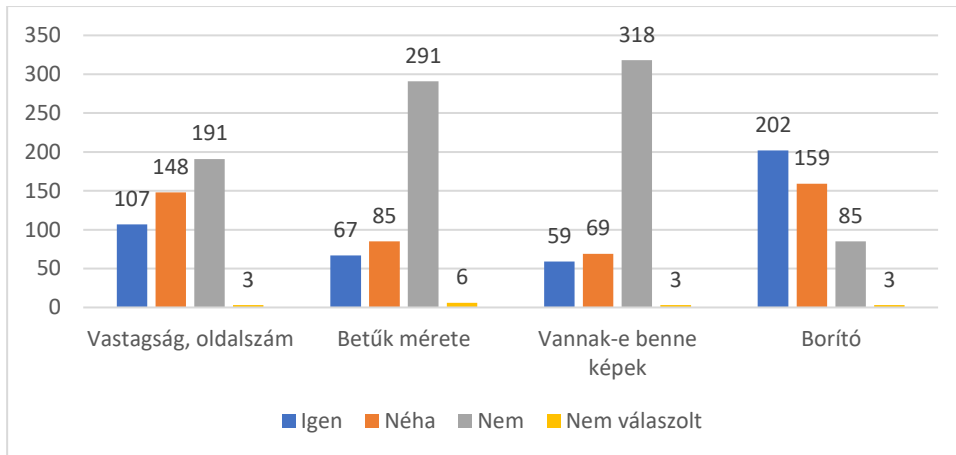
Mi minden befolyásolja őket egy könyv kiválasztásakor? Néhány lehetőséget feltüntettünk, melyek kapcsán az alábbi diagramban (4. diagram) szereplő válaszok születtek.

Leginkább a borító meghatározó a választáskor, de a megkérdezettek negyedénél még gimnáziumban is számít az oldalszám, míg a betűméret és a belső illusztráció már nemigen játszik szerepet (miközben az utóbbi még a felső tagozatosok harmadánál befolyásoló tényező).

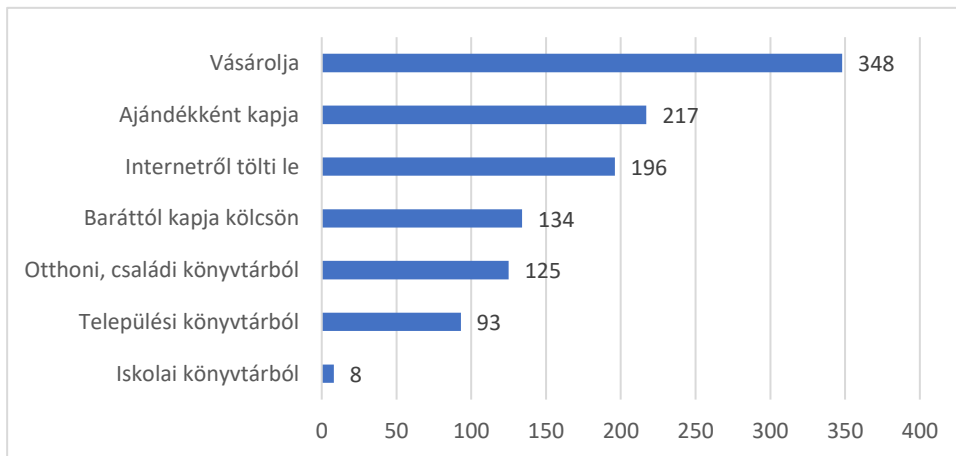
A diákok több mint háromnegyede (5. diagram) vásárolja a könyveket (ez az arány növekedett egy évtized alatt, mert a korábbi mérés alkalmával még csak 57% említette ezt) illetve csaknem felük ajándékba is gyakran kapja azokat (ez korábban 30% volt). A harmadik legnépszerűbb beszerzési forrás immár az internetről történő letöltés, mellyel a megkérdezettek 44%-a szokott élni, míg 11 évvel korábban ezt még csak 12% jelölte meg hasonló középiskolás mintában. A családi könyvtár, mint forrás veszített a népszerűségéből, alig harmadát szolgálja ki a szabadidejében olvasni vágyó fiataloknak. Ennél kicsit többen kapnak kölcsön baráti vagy ismeretségi körükből olvasmányokat. Ahogyan azt az intézményekben dolgozó könyvtárostánár kollégák is jelezték, az állománygyarapításnak igencsak korlátozottak a lehetőségei, így nem csoda, hogy alig van tanuló, aki innen választana könyvet szabadidős olvasás céljára.

Ahogyan azt az imént említettük, a családi könyvtár sem tudja már olyan mértékben kiszolgálni az igényeket, mint korábban. Az otthoni könyvállományt szintén felmérjük minden kutatási alkalommal, mint meghatározó háttérinformációt (*family literacy*). Ezzel kapcsolatban az volt a hipotézisünk, hogy csökken az otthoni könyvállomány, ami be is igazolódott mérésünk alkalmával. A 2011-es és a 2022-es adatokat összehasonlítva a 6. diagram %-os értékeiből első

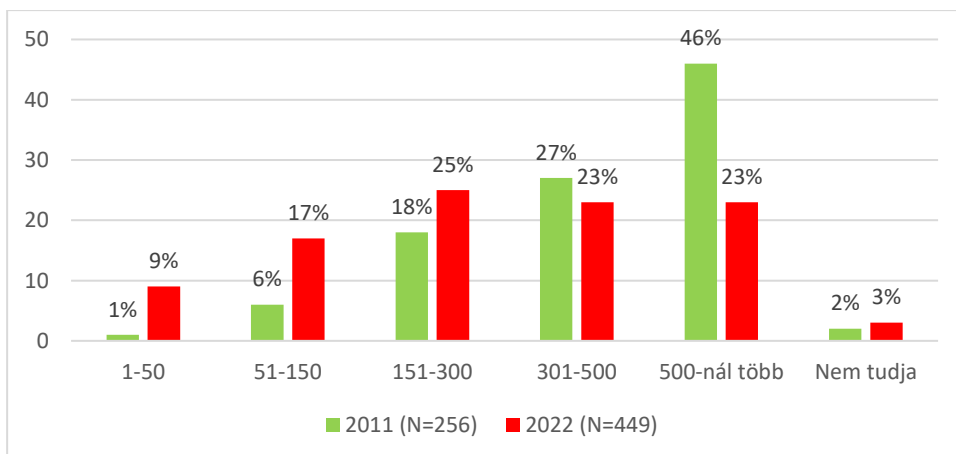
ránézésre látszik, hogy a mai fiatalok már egyre kevesebb könyvet látnak otthon a környezetükben.

4. diagram: Mely szempontok mennyire játszanak szerepet a könyvek kiválasztásakor? (N=449)

5. diagram: szabadidős olvasmányok beszerzési forrásai (N=449)

6. diagram: otthoni könyvtárral rendelkezők aránya (%-ban megadva a válaszokat) a 2011-es és a 2022-es gimnáziumi mintát összehasonlítva

A nagyobb családi könyvtárral rendelkezők aránya pont felére esett vissza, miközben csaknem megnégyszereződött azoké, akiknek 150 könyvnél kevesebb lehet az otthonában. Ahogyan azt az olvasáskutatások rendre kimutatják, az olvasás gyakorisága szoros összefüggésben van ezekkel a mutatókkal. Ez a mi adatfelvételünk eredményeiből is igazolódik (3. táblázat), hiszen jól látszik, hogy az otthoni könyvtár növekedésével nő a könyvet olvasó

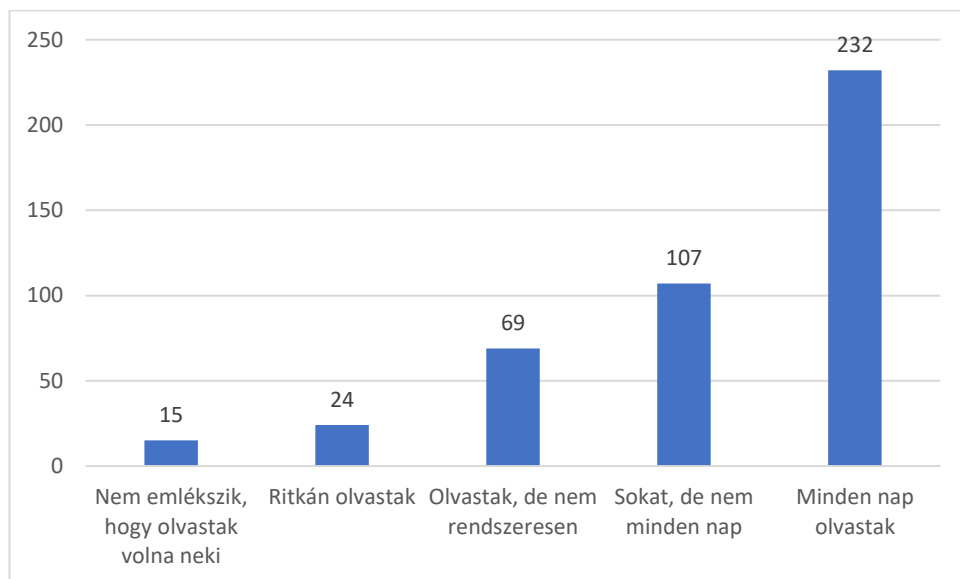
fiatalok aránya és csökken azoké, akik csak ritkán vagy soha nem olvasnak maguk szórakoztatására könyvet bármilyen formában.

Milyen gyakran olvas könyvet a maga szórakoztatására? (%)	Otthoni családi könyvtár nagysága			
	0-50 könyv	51-150 könyv	151-300 könyv	300-nál több könyv
hetente többször/naponta	7,50%	23%	32%	46%
hetente /havonta többször	20%	35%	30%	22%
ritkábban (néha)	42%	31%	31%	25%
soha	28%	11%	7%	7%
nem válaszolt	2,50%	0	0	0
Összesen:	100%	100%	100%	100%

3. táblázat: otthoni könyvtár mérete összefüggésben a könyvolvasás gyakoriságával (N=449)

A *family literacy*, azaz a családi/otthoni háttér meghatározó volta vitathatatlan. A családi könyvtár méretén túl ide tartoznak még a kisgyermekkorú otthoni olvasásra vonatkozó emlékek és a családi környezetben tapasztalt minta. Ezekkel kapcsolatban szintén tájékozódunk a felkeresett középiskolákban.

Kisgyermekkorukra visszagondolva a gimnazisták többsége tud olvasással kapcsolatos momentumokat felidézni (7. diagram). Emlékeik szerint általában olvastak, mégpedig elég gyakran olvastak nekik. Gimnazista mintánkat most nincs mivel összehasonlítani, de joggal feltételezhetjük, hogy mutatóik a korosztályos átlagot felülműlják. Gyakoribb olvasók kortársaiknál és nagyobb arányban kapcsolódik ehhez kora gyermekkorú tapasztalat.

7. diagram: Emlékeik szerint kisgyermek korukban milyen gyakran olvastak nekik otthon (N=449)

Megkérdeztük azt is, hogy látják-e szüleiket otthon olvasni (4. táblázat), de ebben az esetben még óvatosabban bánunk a kapott válaszokkal, hiszen ez a korosztály már viszonylag kevés időt tölt együtt szüleivel (gyakran elvonulnak, kortársaik társaságát preferálják) és sokszor csak feltételezésekre, korábbi emlékekre támaszkodnak, mikor az ő olvasási szokásairól nyilatkoznak.

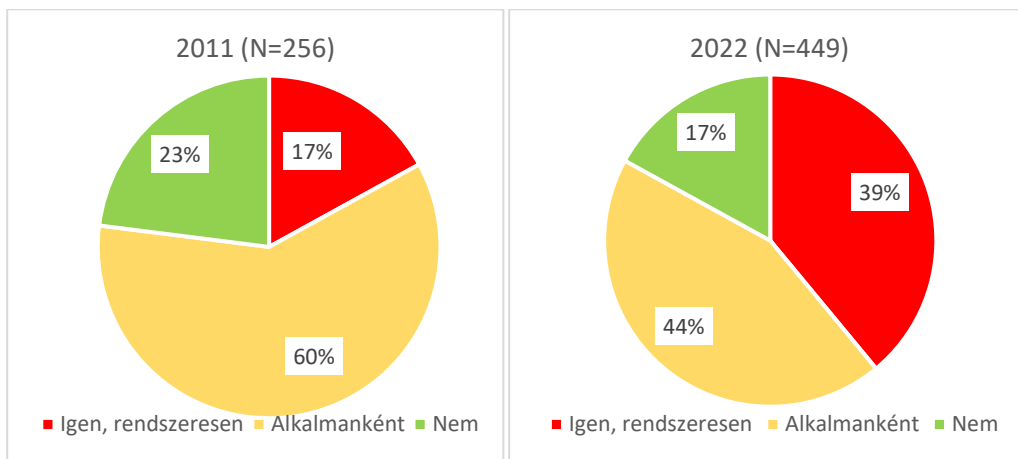
Annyit azért látni vélünk ezekből a számokból is, hogy azok a fiatalok, akiknek a szülei sokat olvasnak, maguk is nagyobb arányban tartoznak a gyakori olvasók táborába, mint akiknél kevésbé megfigyelhető a családban az olvasás.

A szüleim.... :	Szerintem nem olvasnak	Talán vagy ritkán olvasnak	Igen, sokat olvasnak
Milyen gyakran olvasol könyvet szabadidődben?			
naponta	10%	14%	21%
hetente többször	19%	17%	21%
hetente	5%	12%	9%
havonta többször	12%	16%	15%
ritkábban	33%	31%	26%
soha	19%	9%	8%
nem válaszolt	2%	1%	0
Összesen:	100%	100%	100%

4. táblázat: szülők olvasási szokásai összefüggésben a tanulók könyv olvasási gyakoriságával (N=449)

Örömmel tapasztaljuk, hogy az olvasás kapcsán egyetlen mutató lényeges növekedést mutatott a két mérés között, ez pedig az idegen nyelven történő olvasás. Itt nem szűkítettük le a kérdést a nyomtatott könyvekre, de a kérdés a kötelező feladatokon túli olvasásra irányult. Míg 2011-ben az idegen nyelven rendszeresen olvasók aránya még csak 17%-volt, addig 2022-re ez 39%-ra emelkedett.

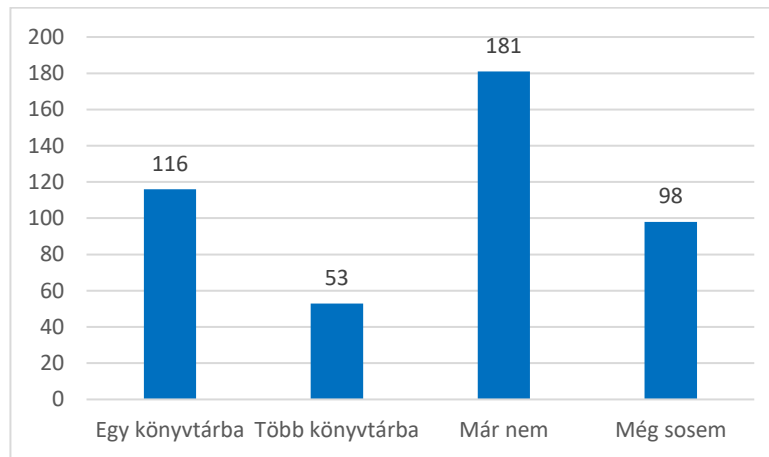
8.-9. diagram: Idegen nyelven olvasók arányainak alakulása a két vizsgált esztendőben

A két adatfelvétel között eltelt 11 év önmagában is sok változást eredményezhet, de a 2020-ban jelentkezett Covid19 világjárvány sokat változtatott – ha csak átmenetileg is – az életmódon. Annak is szerettünk volna utánajárni, vajon változtak-e a szegedi fiatalok olvasási szokásai a járványhelyzet és a karantén idején. Kérdésünkre a felső tagozatosok és a gimnazisták kísértetiesen hasonló válaszokat adtak. Valamivel több mint 40% azok aránya, akik ugyanannyit olvastak, de szorosán a nyomukban ott van az a 39%-akik többet, mint korábban. Ami pedig a mikéntet illeti, a hipotéziseknek megfelelően a digitális tartalmak javára billent a mérleg, azaz kevesebb könyvet vettek a kezükbe, de többet olvastak elektronikusan.

Könyvtárhasználat

Kutatásaink egyik fő célja, hogy információkkal lássuk el a könyvtárostanárként dolgozó kollégákat, esetleg ötleteket, javaslatokat tudjunk megfogalmazni számukra. Ebben is kértük a megkérdezett tinédzserek segítségét.

Először arra voltunk kíváncsiak, mekkora részüknek van – tudomásuk szerint – a megkérdezés idején könyvtári tagsága. Nem véletlen a 'tudomásuk szerint' kiegészítés, hiszen az eredmények olvastán maguk a könyvtárosok is meglepődtek, hogy iskoláik tanulóinak jelentős részében nem tudatosul, hogy az iskolai könyvtárnak beiratkozott tagjai. Az eredmények a 2011-es adatokkal összevetve nagyon elszomorítóak (10. diagram).

10. diagram: Tagjai-e valamilyen könyvtárnak a megkérdezett gimnáziumi tanulók? (N=448)

A diagramon is látható elemszámokat összeadva azt kaptuk, hogy a diákoknak mindössze 38%-a tartja magát könyvtári tagnak és 22%-uk úgy nyilatkozott (gimnazistaként), hogy még soha nem volt semmilyen könyvtárnak a tagja. 2011-ben a könyvtári tagok aránya még 73% volt a gimnazisták között és csak 5% nem volt még beiratkozva sosem ilyen intézménybe, így a visszaesés jelentősnek mondható. A lényeg sajnos az, hogy hiába íratják be tanulóikat formálisan a könyvtárba az iskolák beiratkozáskor, a diákok jelentős részében ez nem tudatosul és pláne nem jár automatikusan azzal, hogy igénybe vegyék annak szolgáltatásait. Rendszeresen kölcsönözni csak 14%-a szokott a megkérdezetteknek és egyharmaduk úgy válaszolt, hogy néha előfordul(t). A gimnazisták majdnem fele soha nem vesz ki könyvet könyvtárból. Vannak ugyan páran, akik ha olvasmányokért nem is, de internetet használni betérnek rendszeresen a könyvtárba, viszont a diákok többsége ilyen célra sem veszi már igénybe (hiszen van okostelefonjuk és ehhez sok esetben feltehetően korlátlan internethozzáférésük).

Ha mégis meg kell fogalmazni elvárásokat pl. az iskolai könyvtárral kapcsolatban, akkor a diákok legtöbbször sokféle könyvet, segítőkész, kedves könyvtárost képzel el, egy csendes helyet, ahol tanulhat, és ehhez segítséget, információkat is kaphat. Elvárják sokan, hogy legalább ott legyen elérhető wifi és jónéven vennék, ha a legújabb könyvek is elérhetőek lennének. Modern környezetet tartanának ideálisnak, de elég kevesen várnák el, hogy programoknak is helyet adjon az iskolai könyvtár. A többséget nem érdekelnék a foglalkozások, játékok és kevesen nyilatkoztak úgy, hogy elvárnák a könyvtárostól, hogy meghallgassa őket, odafigyeljen rájuk. Mikor azt kértük, hogy fogalmazzanak meg ötleteket, amivel színesíteni lehetne a könyvtárak szolgáltatásait, többen a pihenésre és az azt szolgáló felszerelésre asszociáltak (*fotelek, kánpék, ahol akár aludni is lehetne*). Természetesen a *wifi* és a *mobiltelefonok töltésének lehetősége* is szóba került, de páran tényleges lehetőségeket is felvetettek, mint pl.: *filmnézés, társasjátékozás, sőt megjelent több helyen a könyvklub, az író-olvasó találkozók és könyves vetélkedők, felolvasások, tehetségkutatók* ötlete is néhány egyedi gondolat mellett (pl. *terápiás kutyák*). Akadtak olyanok is, akik szerint a könyvtár jelenleg nem hívja fel magára eléggé a figyelmet, sokaknak csak akkor jut eszébe, hogy van, ha otthon hagytak egy tankönyvet. A felmérésben részt vevő intézmények könyvtárosai természetesen kézhez kapják a diákjaik véleményét, ötleteit és lehetőségük van mérlegelni, mit tudnak mindebből munkájuk során hasznosítani. Azon iskolák, melyek mindkét évben lehetőséget biztosítottak nekünk a kérdőívek kitöltésére, a tanulói tendenciákat is nyomon tudják követni és visszajelzést kapnak munkájuk láthatóságáról, eredményességéről.

Befejezés

11 év alatt kicserélődtek az iskolák tanulói. Két kutatásunk lényegében a Z generáció elejét és végét vizsgálta és eredményeink arra vezettek bennünket, hogy ne gondolkodjunk az ezredfordulón oly divatos alfabetikus generációs sémákban. Miért? Olyan mértékben különbözni látszik a klasszikus Z generáció eleje és vége, mint amilyen különbséget korábban két eltérő ge-

neráció között sem láttunk kimutathatónak. Teljesen más kategóriákban kellett gondolkodnunk, mikor a napi internetezés mértékére kérdeztünk rá, de az olvasott szövegek jellegénél, sőt a műfajoknál is kellett aktualizálnunk, alkalmazkodni az éppen aktuális kategóriákhoz, szóhasználatához. Az eredmények is jelentős változást tükröznek. Kevesebbet olvasnak könyveket, és általában nyomtatott formában a 10-18 évesek, az olvasás jelentősen visszaesett a szabadidős tevékenységek népszerűségi listáin, lényegesen kevesebbet járnak könyvtárba, kevesebbet beszélgetnek könyvekről és már az is kimutatható, hogy az otthoni környezetben is kevesebb könyvvel találkoznak. Akik olvasnak, általában az intenzívebb érzelmeket kiváltó izgalmas vagy éppen humoros írásokat kedvelik és meglepően megnőtt azok aránya, akik elégedetlenek a klasszikus iskolai kötelező olvasmányokkal. Ha pozitív irányú változást szeretnénk kiemelni, akkor a kötelezőkön felüli idegen nyelven történő olvasást említhetjük meg (legalábbis a vizsgált gimnáziumi közegben). Továbbra is tartja magát a tendencia, hogy a női nemhez tartozók gyakoribb könyvolvasók mint a fiúk, ugyanis a lányok közel fele hetente többször vagy akár naponta olvas, míg a fiúknál ez az arány csak 17%, a havi gyakoriságnál ritkábban olvasók esetében pedig pont fordított a helyzet. A jobb tanulmányi átlagú diákok estében is változatlanul igaz, hogy ők olvasnak a legnagyobb arányban gyakran könyveket szabadidejükben.

Természetesen nincs minden veszve, hiszen olvasnak a fiatalok, csak más jellegű szövegeket és más eszközökön, mint ahogyan azt az olvasáskutatások évtizedeken át vizsgálták és rögzítették. Az viszont kétségtelen tény, hogy – visszaidézve a tanulmány címét – egyre kevesebbek számára jelent az olvasás, mint tevékenység nyugalmat, miközben ha könyvet kell olvasniuk kötelező jelleggel, akkor az unalomra asszociálnak, ha önszántukból keresnek olvasnivalót, az izgalom átélése az egyik legfőbb elvárás.

Irodalom

- Bozsó R., Barátné Hajdu Á., Harkai D., Pajor E., Patkósné Hanesz A. (2011). *Olvasási szokások a tizenévesek körében Szegeden 2011-ben*. SZTE JGYPK, Szeged
- Dobosné Brezovszky A. (2017). Olvasás – könyv – könyvtárhasználat: Somogyi-könyvtári felmérés a középiskolások könyv- és könyvtárhasználati szokásairól. *Könyv, Könyvtár, Könyvtáros*, 7, 36–45.
- Farkas F. (2020). A Múzeumi és könyvtári fejlesztések mindenkinek projekt keretében megvalósult Az én könyvtáram program eredményei. *Könyvtári Figyelő*, 66(3), 437–455.
- Gombos P., Csima M. (2019). A digitális bennszülöttek olvasási kedve, olvasáshoz való viszonya a 2017-es és 2019-es felmérések tükrében. *Anyanyelvi Kultúrákőzvetítés*, 2, 45–57.
- Gombos P., Hevérté Kanyó A., Kiss G. (2015). A netgeneráció olvasási attitűdje – 14–18 évesek véleménye könyvekről, olvasásról, irodalomról – egy felmérés tanulságai. *Új Pedagógiai Szemle*, 1-2, 52–66.
- Gombos P., Tóth M., Péterfi R. (2019). Hogyan és mit olvas a digitális generáció – a 2017-es reprezentatív olvasásfelmérés tapasztalatai. *Könyv és nevelés*, 3-4, 12–50.
- IFLA – International Federation of Library Associations and Institutions (2016). Schultz-Jones, B., Oberg, D. (szerk. 2016) *Iskolai könyvtári útmutató*. IFLA Iskolai Könyvtári Szekciójának Állandó Bizottsága.
- Péterfi R. (2012). Mi a helyzet a szabadon választottakkal? A könyvtárba járó középiskolások és a könyvek. *Könyv, Könyvtár, Könyvtáros*, 1, 37–43.
- Redenczki I. (2022). Nemzetközi kitekintés – a 2021-es év három olvasáskutatói vizsgálatának módszertani áttekintése. *Közösségi Kapcsolódások – tanulmányok kultúráról, oktatásról*, 1, 113–123. DOI:10.14232/kapocs.2022.1.113-123 Utolsó letöltés: 2023. 09. 28.
- Tóth M. (2018). A magyar lakosság olvasási és könyvtárhasználati szokásai 2017-ben: gyorsjelentés egy országos reprezentatív lakossági felmérés eredményeiről. *Könyvtári Figyelő*, 1, 45–60.
- Tóth M. (2020a). A 3-18 év közötti hazai lakosság olvasási és könyvtárhasználati szokásai 2019-ben. In FSZEK (Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár) *Módszertani mozaikok: kutatások és válogatott tanulmányok gyűjteménye*. (Módszertani kötetek 9.), 318–360. <http://www.azenkonyvtaram.hu/kiadvanyok> Utolsó letöltés: 2023. 09. 28.
- Tóth M. (2020b). Olvasás- és könyvtárhasználati kutatások a Könyvtári Intézetben. *Könyvtári Figyelő*, 2, 241–250.